

„Revue suisse de sociologie”, vol. 12, nr. 3, 1986

Numărul 3/1986 al Revistei elvețiene de sociologie („Revue suisse de sociologie”) conține o serie de articole de mare actualitate, având ca temă centrală structura, mobilitatea, posibilitățile diverse de acțiune ale grupurilor de cartier, precum și implicarea tot mai puternică a acestora în mecanismul complex al vieții urbane, mai ales prin tentativa de a influența factorii decizionali. Articolele, deosebit de interesante și bine documentate, scot în evidență amploarea structurală și operațională a acestor grupuri de cartier, a acestor asociații de locuitori-locatari, cu începuturi din anii '70.

Studiind și aprofundând problema complexă a impactului dintre grupările de cartier și factorii de decizie guvernamentali, sociologii și urbanistii elvețieni, care semnează articolele revistei se văd implicit nevoiți să răspundă întrebării centrale și esențiale a studiului lor, și anume dacă aceste grupuri de cartier constituie un mecanism de reglare socială sau o reactivare a mișcării muncitorești (Dominique Gros, *Les acteurs des luttes urbaines*). Tot în acest articol se subliniază că acțiunea, sub diversele ei forme, a grupurilor de cartier joacă un rol în dinamica socială, caracterizând într-un fel societatea postindustrială care a generat apariția și dezvoltarea acestor grupări. Se arată că elementul uman central al acestora îl constituie membri așa-numitei „sub-elite intelectuale” (medici tineri, profesori, arhitecți particulari, proaspăt absolvenți ai facultăților etc.). Intelectualii salariați care alcătuiesc această sub-elită formează nucleul activ al acestei mișcări. Geneza luptelor urbane, precum și compoziția socială a acestor grupuri de cartier, demonstrează afirmarea progresivă a „clasei de mijloc”.

Pornind de la premisa că structura socială a asociațiilor și grupurilor de cartier își pune firese amprenta asupra modului de acțiune și de revendicare a unui anume drept de a accede la informație, se arată că și raportul conflictelor se modifică. În 1968 (se arată în articolul *Le jeu des classes moyennes dans la mise en scène urbaine*, Marie Guye — Bernasconi), cimpul conflictelor s-a deplasat din sfera muncii în sfera culturală; adversarii nu mai sînt doar deținătorii de capital, ci și tehnocrații care girează sferele cele mai intime ale vieții cotidiene. Problema așezămintelor culturale, a spațiilor verzi etc. intră ca o problemă majoră în cimpul revendicărilor asociațiilor de cartier. Așa cum subliniază și D. Gros în *Les acteurs des luttes urbaines*, protagoniștii acestor grupuri sînt dintre cei care lucrează în domeniul public și parapublic și aparțin categoriei salariaților de stat. Acești „actori” sînt de formație superioară, dispunînd așadar de o oarecare putere intelectuală și culturală, dar nu și de una economică sau politică.

În scopul completării imaginii de structură a grupurilor de cartier, revista publică un succint istoric al modului de organizare și acțiune ale acestora, în articolul lui Pierre-Alain Champod, „Occupons, occupons, il en naîtra sans doute aussi quelque chose... du côté de la sociabilité.” Se arată că din 1970, practic toate cartierele și-au organizat grupări proprii de locatari-locuitori. Purtătorii acestor revendicări sînt, așa cum s-a arătat, militanți ce aparțin „noii clase mijlocii”. În această formă relativ incipientă, nu se pot stabili decît similitudini nesemnificative cu mișcările muncitorești.

Creată în 1980, Federația Asociațiilor de cartier și a locatarilor (FAQH) are ca scop unirea și coordonarea acțiunilor diverselor grupări, în ideea obținerii unor rezultate concrete, relevante. Crearea acestei Federații nu face decît să sublinieze validitatea ideii că orașul nu se reduce la o sumă de spații unifuncționale, ci el trebuie să răspundă și nevoilor vitale de plăcere, sociabilitate și imaginație.

O idee centrală a studiilor întreprinse este aceea că, în ciuda unei aparente omogenități, luptele urbane la Geneva susținute de asociațiile și grupările de cartier, sînt tributare unei diversități de acțiune, care nu o dată a subminat finalitatea operațiunilor lor; aceste grupuri urbane (se arată în *Luttes urbaines à Genève* de Philippe Cordey), pot fi clasificate după cum urmează: grupuri spontane (preocupări conjuncturale; întrețin o stare de tensiune, de opoziție permanentă la un sistem de cenzură care îi îndepărtează pe locuitori de procesul decizional; mobilitate redusă, ocazională); asociațiile de locatari (preocupare individuală pe o problemă particulară); asociații de apărare a patrimoniului național; grupurile de cartier (se interesează de raportul locuitor/participarea sa la crearea cadrului său de viață).

Pe plan teoretic, problematica acestor grupuri se vrea globală și nelimitată la locuri și cauze precise, ca de exemplu refuzul distrugerii cartierelor populare, dezvoltarea spațiilor de recreere etc.

În continuarea acestei clasificări, se prezintă situația conflictuală, internă a grupurilor sociale, prin procese de dominare, competiție, asimilare, anihilare. Pornind de la comportamentul individual și colectiv care ilustrează motivațiile și finalitatea a ceea ce oamenii întreprind, se poate explica dezvoltarea și diviziunea internă a orașelor. Orașul nu este altceva decât o producție socială care rezultă dintr-un „mecanism inventiv și evolutiv de transformare a spațiului de către grupurile sociale care îl ocupă” (precizează Philippe Cordey). Pornind de la această premisă, luptele urbane sunt considerate ca practici dinamice, formatoare, un sistem de intenții pus în relief de grupurile de actori sociali, în scopul de a evidenția și valoriza rolul de locuitor și organizator al spațiului înconjurător. Luptele urbane sunt înțelese ca un raport de putere care se stabilește între locuitori și instituțiile politico-economice pe terenul consumului spațial. Dar, în ciuda tentativelor și a calității intervențiilor, luptele urbane nu și-au găsit structura menită să le propulseze în centrul organismului urban. Aceste grupuri de cartier nu doresc o modificare fundamentală socială, ci ca în spațiul care le aparține prin folosință să poată instaura un cadru de viață care să le fie propriu.

L. Bridel în *Des conflits pour une autre ville*, subliniază totuși ambiguitatea acestor revendicări. Nu este vorba de o ambiguitate în sensul strict al termenului, ci mai degrabă de o anumită organizare incompletă, dintr-un anumit punct de vedere, a acestor grupuri de cartier. Aceste lupte urbane în Geneva sunt tributare încă unei rapide „limitări”, datorate în bună parte marii varietăți a revendicărilor și proiectelor propuse. Finalitatea constructivă dorită nu se poate obține în absența unei structuri unitare, proporționale, corect dirijate. În acest sens, răspunsul publicat în revistă, de C. Grobet, șeful Departamentului Lucrărilor Publice, în articolul *Luttes urbaines et solutions concrètes*, este relevant; el arată că abia în momentul în care grupurile de cartier și-au elaborat un program de acțiune complet și unitar, susținut de majoritatea voturilor populare, au rezultat reforme legislative care au modificat profund raportul de forțe dintre locuitori și factorul de decizie. Utilizatorul nu trebuie îndepărtat de decizia care îl privește direct — precizează Grobet — sub motivul că puterea economică nu îi aparține, iar statul trebuie să fie un mediator care să afle o soluție rezonabilă, pe ansamblul tuturor intereselor prezente.

Se urmărește așadar un urbanism acceptat de populație, lucru ce nu se poate realiza în absența unui consult încă de la debutul proiectului, cu reprezentanții cartierelor direct vizate. Cele două legi federale privind amenajarea teritoriului (1979 și 1983) care prevăd informarea și participarea populației în ceea ce privește un urbanism agreeat de utilizatori, sunt apreciate ca un element pozitiv, de soluționare a conflictelor urbane la nivelul prezentat.

Studiile și articolele Revistei elvețiene de sociologie se înscriu în problematica extrem de complexă a sociologiei urbane moderne, subliniind, la un înalt nivel de documentare și investigație, natura divergentă a relațiilor ce se stabilesc în cadrul procesului continuu de dezvoltare urbanistică.

Andreea Bodea

„L'Homme”, nr. 97—98, 1986

Fondată în 1961 de către cel care este, probabil, cel mai cunoscut antropolog francez Claude Lévy-Strauss, revista franceză de antropologie „L'Homme” a împlinit anul trecut un sfert de secol de existență, fiind totodată în pragul celui de-al 100-lea număr. Acest eveniment festiv a fost transformat de către comitetul de redacție într-un eveniment științific prin editarea unui număr dublu (97—98/1986) dedicat unei treceri critice în revistă a situației actuale a antropologiei și a relațiilor sale cu celelalte științe umaniste. Așa cum se precizează în „argumentul” ce a fost prezentat cititorilor dintre cei mai reprezentativi profesioniști ai domeniului invitați să participe la realizarea acestui număr, „nu este vorba de a face un bilanț al antropologiei de astăzi sau de a-i stabili un program, ci de a-i repera orientările prin puzderia de cercetări empirice”. Punctul de pornire ce se propune reflexiei critice îl constituie următoarea dublă constatare formulată de Jean Pouillon, secretarul general de redacție al revistei: pe de o parte, extinderea geografică a cercetărilor etnologice, în ciuda „diminuării” obiectului lor predilect de studiu, pe care îl constituie „societățile primitive” și, pe de altă parte, extinderea tematică a preocupărilor antropologiei. De unde trei consecințe principale: a. o diversificare problematică (accentuată și prin intrarea în sfera de preocupare antropologică a „societăților complexe”); b. o disoluție aparentă a „proiectului antropologic” și c. o slăbiciune a reflexiei teoretice, reclamând reevaluarea teoriilor modelelor „totalizante”.

De la această „provocare” expunerea se desfășoară cu o mare vitalitate prin grupaje de articole ce reiau problemele mereu din altă perspectivă, ajungând să dea o imagine vie și nu o dată contradictorie, ca însăși obiectul său, asupra practicii și glândirii antropologice.

În deschidere un grupaj de articole pune direct problema acestei „diversificări” evidente, cotaată ca simptom fie de disoluție, fie dimpotrivă, de vitalitate. Pe de o parte, Carmen Bernard și Jean-Pierre Digard arată că fiecare teren cercelat reclamă o abordare *sui-generis*, punând probleme care îi sunt proprii — ceea ce constituie condiția geografică a diversificării antropologice. Pe de altă parte, Nicole Sindzinger pune în evidență o altă sursă de „diversificare” și anume multiplicarea resursurilor antropologiei la modele exterioare ei, mai puternic formalizate, presupune a-i putea oferi o soluție mai adecvată în încercarea sa de cuprindere totalizatoare. O diversificare analogă provine apoi din facerea și refacerea unor alianțe electivă cu alte discipline înrudite, psihologia sau sociologia, lingvistica sau genetica etc. fiind invocate după cum sînt considerate ca fiind de un mai mare ajutor în înțelegerea unui aspect particular al umanului. Aceasta poate conduce la „fuziuni” hibride sau, mai bine spus, doar aparente, consideră Marc Augé și dă exemplul „antropologiei medicale”: în mare vogă mai ales în mediile anglosaxone și dezvoltîndu-se vertiginos, ea mai degrabă inventează probleme decît încearcă să răspundă la problema care ar trebui să-i fie proprie, înțelegerea antropologică a bolii. Perspectiva antropologică trebuie să fie unică, indiferent de obiectul particular asupra căruia se apleacă — arată Augé și sugerează în continuare că, din această perspectivă, este incorect a vorbi de o „antropologie medicală”, denumirea pe care o propune fiind aceea de „antropologie a bolii”.

Aceste alianțe și împrumuturi de modele sînt apoi ilustrate prin cîteva „exemple fericite”: C. H. Pradelles de Latour face apel la discursul psihanalitic pentru lămurirea unei probleme tipice de antropologie socială cum este sistemul de rudenie trobriandes, M. Perrin aplică modelul matematic al teoriei catastrofelor la o problemă atît de „exotică” cum este cea a șamanismului, M. Morange propune antropologilor utilizarea modelelor elaborate de biologia moleculară pentru analiza mișcării populațiilor etc.

Dar problema cea mai profundă și cu mai multe implicații pare a fi cea a reevaluării ideii de „primitiv” sau, mai corect spus, a „ideologiei primitiviste” — cum se exprimă Françoise Paul-Levy în articolul ce poartă chiar acest titlu. De mare interes și pentru sociologie analiza acesteia demonstrează faptul că „ideologia primitivistă” a constituit oarecum premisa ascunsă pe care s-a clădit „știința societății” odată cu Auguste Comte. Evoluționismul lamarckist al „părintelui sociologiei” oferă paradigma, ce va deveni în mare măsură constitutivă științelor sociale, de gîndire la „distanțele” între societăți/culturi, altfel spus deosebiriile dintre „noi” și „ei”. Conform acestei paradigme „distanțele” sînt proiectate și măsurate pe vectorul timp, societățile diferind după apropierea (societății „primitive”) sau depărtarea (societatea modernă) față de origine. Sociologia nu va trebui să se ocupe cu variabilitatea societăților, ea definindu-se ca „știință a societății ultim născute”. Dar și etnologia va scăpa de această dificultate, ea putînd rămîne știință a „culturii primitive”, deci a unui mod istoric de a fi al societății în evoluția sa. De aceea Paul-Levy conchide că, în prezent, „ne vine foarte greu să acceptăm că societățile primitive nu reprezintă starea originară a societății. Și aceasta din cel puțin două motive: pe de o parte deoarece dacă renunțăm să facem din acestea imaginea originii nu mai știm cum să gîndim diferențele dintre aceste societăți și societatea noastră; pe de altă parte deoarece datorită acestei imagini pe care o ofereau societățile primitive credem că putem să ne gîndim propria istorie”. Regîndirea antropologiei — și odată cu ea a științelor umane în ansamblul lor — pare astfel a fi legată de reconsiderarea „ideologiei primitiviste”, mai exact de analiza critică a paradigmei prin care gîndim „distanțele” dintre societățile umane. Poate că „dispersia” de care suferă antropologia provine, în ultimă instanță, din amploarea eforturilor, inevitabil divergente, de a găsi astfel o nouă paradigmă.

În acest sens, sumarul revistei ne oferă în continuare exemple concludente. La o extremă, din acest punct de vedere, A. Testart apără poziția tradițională, rezervînd antropologiei studiul „societăților primitive”, acestea constituind un obiect specific, care reclamă o metodă specifică. La cealaltă extremă P. Jorion acuză antropologia că, în loc să încerce să explice „cum este posibil să existe mai multe moduri de reprezentare a lumii”, al nostru fiind doar unul dintre ele, se iluzionează în argumentarea și „explicarea” faptului că „sălbaticii, gîndind exact ca noi, sînt totuși tot timpul în eroare”. Mai puțin pălînaș, o serie de articole (G. Lenclud, Y. Delaporte, C. Pétonnet) ilustrează direcții de „extindere” a antropologiei la studiul „societăților complexe”, comentînd implicațiile acesteia asupra „proiectului antropologic”. În aceeași ordine de idei o contribuție interesantă aduce N. Belmont opunînd ideii de „primitiv” pe aceea de „arhaic” și arătînd importanța reconstituirii acestei arhaicități prin mijloacele pe nedrept devalorizate ale folcloristicii.

În încheiere, parecă pentru a readuce liniștea și speranța pe această mare agitată a antropologiei, P. Smith argumentează posibilitatea de a păstra unitatea „proiectului antropologic” tocmai prin diversitatea acestor demersuri care, de fapt, se completează reciproc. De altminteri întregul grupaj cu care se încheie acest excelent număr al revistei franceze „L'Homme” ar putea fi pus sub deviza tot franceză „*le roi est mort, vive le roi!*”!

În numărul 456, mai 1985, al revistei „Critique”, ne-a reținut atenția un interesant studiu semnat de Edmond Ortigues, intitulat *Le concept de personnalité*.

Studiile comparative în antropologie n-au abordat decât tangențial problema personalității, concentrându-se cu prioritate asupra sistemelor de comunicare și relațiilor caracteristice diferitelor forme de organizare a vieții sociale. Investigațiile antropologice, care au un caracter general (comparând obiceiuri, tradiții, credințe, sisteme de limbaj etc.), nu se referă decât indirect la problemele personalității, care sînt probleme practice, singulare, circumstanțiale, permanente legate de istoria individuală. De aici — se întreabă autorul — o primă dificultate logică: de ce noțiunile de personalitate și istorie se opun procedeelor de generalizare?

În mod obișnuit, crede el, noi înlăturăm dificultățile analizei recurând la o ficțiune. Pentru a povesti ceea ce se petrece în viața (și chiar moartea) oamenilor, anticii își imaginau un suflet, un spirit, o entitate dublă, o putere vitală invizibilă. Astăzi noi ne imaginăm un „Eu” sau un „Self”, o entitate abstractă, care posedă o existență permanentă și care reprezintă chintesența biografiei noastre. Imaginându-ne entități mentale, noi ipostaziem concepte dispoziționale, capacități invizibile sau facultăți pentru a acoperi prăpastia care separă cele două nivele de organizare: nivelul organismului biologic și cel al organizării sociale. Aceasta se întâmplă, de exemplu, cînd atribuim în mod colectiv indivizilor un caracter etnic, definit de A. Kardiner ca „personalitate de bază”, adică personificare a unui tip cultural. A presupune că se poate stabili în baza anumitor criterii un eșantion de tipuri umane, nu înseamnă totuși, că această tipologie va rezolva problema practică a personalității, deoarece un tip colectiv nu este o persoană. O trăsătură de caracter nu este decât un simptom, adică un semn echivoc, susceptibil de diverse interpretări. Un grup de simptome nu este cituși de puțin utilizabil, deoarece nu permite să se înțeleagă pentru ce oameni fac ceea ce fac într-o circumstanță dată. Pe de altă parte, nu trebuie luat portretul drept realitate, pentru că una și aceeași persoană se poate exterioriza într-o multitudine de portrete. De aceea și avem tendința de a înlocui personalul prin tipic. De ce totuși acest procedeu? Cu ce tip de obstacol ne confruntăm?

O persoană nu este un lucru cărui să-i putem atribui diverse proprietăți. Pentru a vorbi de o persoană sîntem obligați de a utiliza diverse modalități de atribuire. Logicienii denumesc „modalitatea” ca o expresie care nu se raportează direct la ceea ce există, dar care introduce un punct de vedere, o perspectivă, o intenție, un sentiment sau o manieră de a vedea lucrurile, de a le simți sau a le vorbi. Modalitățile fac bogăția imaginației, făcînd să crească numărul lucrurilor care nu există, dar pe care ni le putem imagina.

Nu putem vorbi de persoane decât ținînd seama de pluralitatea punctelor de vedere și oportunităților schimbătoare. Iată de ce istoria este bogată în singularități și săracă în generalități.

„Subiectivitatea” reprezintă ansamblul de perspective asupra modului în care o situație ne afectează sau ne privește. Deoarece o subiectivitate nu se distinge de alte subiectivități decât prin anumite raporturi, iar o persoană nu se manifestă decât în relațiile ei personale și impersonale, adică sociale, numai prin studiul relațiilor putem aborda studiul personalității. O teorie a personalității are deci scopul de a ne spune în ce condiții o ființă poate fi descrisă ca o persoană. Personalitatea nu există decât sub forma unor caracteristici morale particulare, dar se poate defini în mod universal, prin capacitatea de a se recunoaște și de a se face recunoscută, comunicînd cu alte personalități prin intermediul limbajelor și simbolurilor. Ființele umane se recunosc ca persoane în măsura în care devin unele pentru altele interlocutori posibili. Personalitatea nu se reduce la particularitățile de caracter, deoarece aceste particularități nu au mereu aceleași efecte practice în diverse situații. Oamenii se recunosc între ei din faptul că vorbesc.

Doar limbajul este forma generală a recunoașterii între oameni, deși această recunoaștere mutuală ia de fiecare dată forme particulare în cutumele și tradițiile unei anumite societăți. De fapt, care este genul de relații pe care limbajul îl instaurează între oameni?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie evidențiate trei aspecte: a. problema relațiilor de rudenie la animale, care poate servi ca „introducere” pentru un studiu al personalității umane; b. precizarea „identității personale” din perspectiva unei analize a limbajului; c. evaluarea rolului „reperelor identificatorii” în formarea personalității.

Ocupîndu-se de aceste trei aspecte, E. Ortigues întreprinde o analiză detaliată asupra capacității umane de a-și simboliza relațiile, considerînd că identificarea persoanelor apare ca un proces de reperaj, mediat de simbol a „sine-lui” și a „altuia”. Din acest punct de vedere, procesul de socializare este în fapt un proces de simbolizare, adică de construcție a unor puncte de reper față de ambianța socială. În acest proces, doar dobîndirea limbajului permite construcția unor ansambluri ordonate de relații conceptuale în funcție de care se reglează comportamentul. Pentru ca oamenii să se manifeste ca persoane sînt două condiții: a. puncte de reper simbolice b. reguli de alternanță între rolurile sau pozițiile fiecăruia într-un sistem de comunicație.

Deoarece personalitatea este o realitate biologică aptă a se exprima prin semne culturale, pentru a o recunoaște în singularitatea ei trebuie să-i asociem prezenței ei fizice, un anumit semn

de recunoaștere marcind apartenența sa la universul nostru moral și locul său în topografia relațiilor umane.

Doar această analiză instituită de limbaj face posibilă analiza teoretică a conceptului de personalitate, în măsura în care simbolismul social face posibilă topografia legăturilor umane în care se înscriu relațiile personale. Iată pentru ce orice ființă umană preferă suferința sau chiar moartea în locul pierderii condițiilor minime ale structurii sale de „reperaj”.

Orice tulburare de personalitate nu este altceva decât expresia mai mult sau mai puțin aberantă în formă a unei interogări asupra sinelui: „cine sînt eu?” La rîndul ei, interogarea asupra originii primordiale existentă în mituri este, de fapt, locul privilegiat al interogărilor asupra sinelui. Prin manierele lor de a trăi și a se comporta, ascendenții oferă descendenților repere identificatorii, adică semne de recunoaștere, indicii de apartenență la o comunitate. Descendenții nu primesc această moștenire în mod pasiv, ei o vor organiza într-un mod specific și personal. Nu există deci, cauzalitate lineară între ascendenți și descendenți, ci interacțiuni complexe, care trebuie studiate de fiecare dată într-o istorie singulară.

Propunînd o nouă interpretare a personalității din perspectivă psihanalitică și acordînd rol în această abordare semnificațiilor contextuale, ce simbolizează cadrul general al relațiilor comunitare în care se înscriu problemele personale, E. Ortigues conchide că atît psihologia speculativă freudiană, cît și filosofia istoriei apar ca două aspecte comune ale moștenirii romantice cu care se confruntă încă epoca noastră. Din perspectiva ei, materialismul dialectic apare ca o istorie naturală a istoriei iar psihanaliza ca o istorie naturală a fantasmelor. Pentru acest motiv noțiunea de istorie apare echivocă la fel ca și aceea de personalitate.

Dr. Sorin M. Rădulescu

„Revista de Estudios Políticos”, nr. 39, 1984

Revista spaniolă de „Studii politice” publică în numărul 39 din mai — iunie 1984 un interesant articol despre *Cadrul interdisciplinar și specific de investigare asupra opiniei publice* semnat de José Luis Dader García, doctor în Științele Informației și profesor de Opinie publică/Sociologia comunicării la Facultatea de Științele Informației a Universității din Navarra. El a publicat în 1983 cartea *Periodismul și pseudocomunicarea politică*, precum și diverse articole în reviste, comunicări la congrese, cu tema: „Opinia publică și responsabilitatea politică a mijloacelor de informare periodică”.

În cadrul prezentului articol sînt vizate relațiile între sociologie, sociologia comunicării, dreptul politic, opinia publică și comunicarea politică. José Luis Dader, arată că preocuparea pentru „glasul celor mulți” apare încă din Grecia Antică, fiind cunoscută sub diverse denumiri cum ar fi „Vocea publică”, „Consensus communis”, „Legea opiniei”, „Legea cenzurii private” sau „Voința generală”.

Deși inclusă la început în facultăți și școli de „comunicare”, apărute în lumea occidentală numai cu prezența de sistematizare a informației asupra conceptului, de investigare a terenului de manifestare a acestuia, „opinia publică” va lăsa să fie una din „materile nutritive” ale cursurilor, ajungînd, prin extinderea sa, o disciplină universitară, alimentată de alte terenuri de cercetare tangente cum sînt: sociologia comunicării, teoria comunicării de masă, comunicarea internațională, comunicarea politică.

Cel care în 1980 a inițiat o reconsiderare înăuntrul științelor comunicației sau informației, restituind și reconsiderînd locul „opiniei publice” în prim plan, a fost Elihu Katz, neexcluzînd analiza interrelațiilor cu disciplinele adiacente și cadrul interdisciplinar în care Elisabeth Noelle-Neumann propune să analizăm conceptul „opiniei publice”¹.

Legătura „opiniei publice” cu sociologia comunicării nu se poate limita la operația de juxtaapunere a temelor din cele două domenii, fiind necesară integrarea prin teoria sociologică care justifică intenția de unificare. După cum tot în cadrul sociologic trebuie privită și relația dintre opinia publică și comunicarea politică. Temele de bază ale comportamentului de grup, ale formării atitudinilor, ale diviziunii rolurilor în cadrul instituțional, nu pot evita tema opiniei publice, fiind într-un fel complementare, și de aceea relația ierarhizată care s-a înțeles în mod curent, între sociologie, sociologia comunicării, opinia publică nu corespunde realității care cuprinde și alte științe sociale, presupunînd o relație triangulară în plan de egalitate sau într-un plan în care noțiunea de „comunicare” ocupă locul central.

José Luis Dader analizează contribuția lui A. Moles la definirea locului opiniei publice în cadrul științelor comunicației sau informației, care arăta în 1981 că sociologia,

¹ E. Noelle-Neumann, *Public Opinion and the Classical Tradition: A Re-evaluation in „Public Opinion Quarterly”*, 1979.

înțeleasă în mod tradițional (sub influența lui Durkheim) ca un adagio la ideea centrală a inter schimbului sau a diviziunii muncii, a fost substituită de o nouă știință socială „sociologia comunicării” sau „ecologia comunicării”. Din această perspectivă „sociologia comunicării” ar fi un fel de sociologie de „avangardă” și motor al viitorului sociologiei². Plecând de la locul central al comunicării Abraham Moles prezintă „opinia publică”, în așa fel, încât ajunge să vorbească despre „un sistem al opiniei publice” înăuntrul unui sistem social determinat.

În aceeași direcție de cercetare cu Moles se înscriu și Williams și Pierce, care, în a lor cercetare *Comunicarea ca biosistem*³, precizează că diferențierea decisivă între problematica și realitatea umană, atât individuală, cât și socială, provine din specificul sistemului de comunicare — deschis și spontan, progresiv, necomparabil cu nici un alt sistem de comunicare: mecanic, cibernetic sau biologic.

La începutul secolului XX, în primul sfert al secolului, școala sociologică a „interacțiunii simbolice” a trasat deja bazele științelor sociale funcție de ideea de comunicare, pentru că tocmai din acest unghi se poate consimți la înțelegerea interdisciplinară a sociologiei, a opiniei publice, a sociologiei comunicării.

José Luis Dader trece în revistă ideile lui Julie Carabaño și ale lui Emilio Lamo de Espinosa pentru care „semnificațiile sînt ceva din afară și social pe care individul îl percepe. Gîndirea este o interacțiune internă și simbolică. Cînd semnul are el însuși semnificație pentru toate, este simbol. Cînd persoana e conștientă de ea însăși, este conștientă și de alții⁴.”

Așadar, geneza persoanei are loc de-a lungul genezei limbajului în cadrul mecanismului reflexivității și de aici importanța fundamentală și dezvoltarea limbajului și a comunicării, societatea umană neexistînd înaintea interacțiunii simbolice.

„Interacțiunea simbolică” a fost dezvoltată de T. Parsons⁵ și alți discipoli ai lui Mead⁶ și denumită de alții drept „paradigmă normativă”, aprofundîndu-se ideea conform căreia „interacțiunea simbolică” este condusă de norme. Este necesar ca participanții la un act social să-și subsumeze în același fel acțiunile lor normelor, iar la baza acestor acțiuni să stea valorile comparate cognitiv și evolutiv. Deci apare ideea că „opinia publică este consens” sau „control social” cum apreciază Noelle Neumann⁷.

În totală opoziție cu explicația „paradigmei normative” reprezentantul „interacționismului simbolic al școlii de la Chicago”, Jay Blumler⁸, deși apreciază individul ca ființă socială și spiritul ca produs al societății, consideră imposibil să se explice comportamentul individului pornind de la norme și roluri diferite, întrucît, fără a se pierde ideea de consens, fiecare individ are propriile sale reacții.

„Această a doua versiune a interacțiunii simbolice aduce, dimpotrivă, o viziune mai globală și ajustată a relațiilor între individ, societate și «opinia publică» pentru că presupune că normele, rolurile și instituțiile cu care normativistii explică acțiunea socială, individuală, trebuie înțelese la rîndul lor în virtutea comuniității de interpretare și a definirii consensului participanților, acestea fiind deschise erorilor, incertitudinilor și inovațiilor” — afirmă José Luis Dader.

Reprezentant de seamă al „sociologiei cunoașterii”, Karl Mannheim aduce noi elemente analizei asupra „opiniei publice”, propunînd elaborarea unei metode adecvate pentru analizarea și dezvoltarea gîndirii individului în colectivitate, care totuși se diferențiază de modul radical al gîndirii logice, intelectuale, și științifice⁹.

Un alt mare curent care vizează sistematizarea „opiniei publice” a fost constituit pe larg, de-a lungul secolelor, de gînditorii filosofiei politice și ai dreptului politic.

Dimensiunea politică a „opiniei publice” a fost revitalizată printr-o plasare interdisciplinară, numită a „comunicării politice”. Ca o consecință a progresivei atenții acordată concep-

² Abraham Moles: *Modelos comunicacionales dans la société et modification des structure sociales*, în „Les Cahiers de la communication”, vol. 1, 1981.

³ Patrick Williams și Jean Pierce, *Communication as Biosystem* în „Journal of Communication”, nr. 24, 1974.

⁴ Julio Carabaño și Emilio Lamo de Espinosa, *Resumen y valoración crítica del interaccionismo simbólico* și Emilio Lamo de Espinosa: *Libertad y necesidad social: la aportación de G. H. Mead, ambele în Jimenez Blancos și alții: Teoría sociológica contemporánea* Tecnos, Madrid, 1978.

⁵ T. Parsons, *El sistema social*, „Revista de Occidente”, Madrid, 1966.

⁶ G. H. Mead, *The Social Self*, în „The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Method”, X, 1913, 374 și urm. și *Mind, Self and Society*, Univ. of Chicago, Press, 1974.

⁷ N. Neumann, *Op. cit.*, p. 144, 145 și 153.

⁸ J. Blumler, *Teoría e investigación de los medios de comunicación en Europa e in America. Gli obiettivi della ricerca sulla comunicazione di massa: Una prospettiva transatlantica*, în „Problemi dell'informazione”, april—iunie, 1979.

⁹ Karl Mannheim, *Ideologia y utopia*, 1941 și *Ensayos de sociología de la cultura*, Madrid, Aguilar, 1962.

țului de comunicare de către sociologie, s-a ajuns aproape ca aceasta să substituie disciplina academică a „opiniei publice”.

Despre acest proces vorbește Jean Padiolau în articolul său *Despre opinia publică în comunicarea politică*¹⁰, justificând această idee de înlocuire prin faptul că opinia publică aparține într-o primă aproximație credinței sau ideologiei.

Trecerea în revistă a diferitelor unghiuri de investigație a opiniei publice a avut pentru José Luis Dader scopul de a arăta că „Aceste căi separate au fost, din punct de vedere structural, orientările autoexclusive ale pragmatismului descriptiv și normativismului teoretic” (p. 225).

Dincolo de această descriptivistă prezentare, s-a conturat clar posibilitatea și necesitatea tratării interdisciplinare a „opiniei publice”, a legăturilor ei cu domenii ca sociologia, comunicarea, dreptul politic, precum și posibilitatea de folosire conjugată a rezultatelor investigațiilor în vederea elucidării noilor probleme ce apar.

Monica Novăceanu

„Studia Sociologiczne”, nr. 1, 1986

Consecvență tradiției sale îndelungate, prestigioasă publicație polonă „Studia Sociologiczne” („Studii de sociologie”) îmbină, într-o formulă fericită, abordarea unor fenomene și procese sociologice fundamentale cu studierea unor manifestări sociale mai noi, oferind, astfel, cititorilor interesați de această problematică, un real temei de reflecție și de acțiune.

În ultimii ani, cu deosebire, de la începutul deceniului actual, „Studia Sociologiczne” s-a cantonat tot mai pregnant pe realitățile societății polone contemporane, a căror reflectare și interpretare, în coloanele ei, capătă girul unei științe sociologice pertinente care își află tot mai mult izvorul perfecționării și aprofundării principiilor vii, în realitatea socială vie, nemijlocită.

Primul număr al revistei „Studia Sociologiczne” pe anul 1986 reunește o paletă amplă de materiale care abordează o diversitate de fenomene sociale autohtone și străine. Sînt ilustrative, în acest sens, studii ca: *Structura și funcționarea conștiinței individului și fenomenul privind interesele sociale*, semnat de Andrzej Boczkowski (p. 61—68); *Cu privire la conceptul de conflict social*, de Marek K. Mlicki (p. 123—136); *Sociologia dezvoltării culturale*, de Leszek Korporowicz (p. 107—122); *Statul și procesele diferențierii sociale în Africa*, semnat de Marek St. Szczepanski (p. 203—211); *Abordarea socialistă a cercetărilor în științele sociale*, de Pauline Vaillencourt, profesoară de sociologie, la Universitatea Quebec din Montreal (Canada), (p. 271—291); *Sociologia politică a lui Gaetano Mosca*, de Maurizio Ortolani, de la Universitatea din Roma (p. 309—318) ș.a.

În sumarul acestui prim număr al revistei „Studia Sociologiczne” pe trim. I al anului 1986 sînt inserate cîteva recenzii ale unor lucrări de sociologie, semnate de cunoscuți sociologi polonezi, între care amintim: *Sociologia mării* — de Ludwik Janiszewski și Adam Sosnowski, apărută la Ossolineum, 1984; *Probleme ale sociologiei orașului* — volum de studii, apărut în anul 1984, sub auspiciile Universității din Katowice, din Silezia; *Probleme alese privind aspectele metodologico-teoretice ale cercetărilor sociologice* — volum de studii, apărut în anul 1984, sub auspiciile celei mai vechi universități polone, (și una dintre cele mai vechi din Europa) Universitatea Jagielonă din Cracovia ș.a.

Cititorii doritori de noutăți în vasta și complexă problematică a culturii află în studiul lui Leszek Korporowicz (*Sociologia dezvoltării culturale* — (p. 107—122) numeroase idei interesante și pertinente, fapt care confirmă, încă odată, că problemele culturii poloneze actuale sînt în atenția celor mai diverși cercetători și — nu în ultimul rînd — a sociologilor.

Semnatarul studiului, afirmă că „tendințele interdisciplinare ale dezvoltării științelor umane contemporane ne permit să examinăm, într-o lumină nouă, o serie de probleme, discutate mai de mult”, între care și „conceptul de dezvoltare culturală a omului, la dimensiunea sa personală, individuală” (p. 107).

Considerăm că dezvoltarea culturii nu are loc într-un cerc închis. Ea se desfășoară, îndeosebi, în societatea socialistă dezvoltată, pe o spirală mereu ascendentă. Totodată, dezvoltarea și afirmarea culturii, în socialismul dezvoltat, se intercondiționează tot mai pregnant cu națiunea, cu poporul care o făurește, o propagă și de care beneficiază la nivel micro-și macro social.

Perfecționarea și perfectibilitatea unei societăți socialiste sau ale alteia nu sînt posibile, în evul nostru — așa cum o demonstrează, de altfel, realitatea — fără dezvoltarea culturii, nu numai la nivel macro-social, ci, cu deosebire, la dimensiunea personală a fiecărui individ, component al unei societăți socialiste sau al alteia. De aceea, nu este de mirare că și în Polonia, țară socialistă cu o străveche și strălucită cultură umanistă și științifică, precum și cu o cultură socialistă în plină afirmare, problemele culturii sînt abordate, în prezent, frontal, în conjuncție directă cu făuritorul ei: omul, în diversele sale ipostaze: de lucrător în domeniul politico-ideologic și

¹⁰ Jean Padiolau, *De l'opinion publique à la communication politique* în Jean Padiolau și alții: *L'opinion publique, Examens critiques, Nouvelles directions*, Paris, Mouton, 1981.

social, sau pe marile platforme industriale, ori pe ogoare, sau în laboratoare și institute de cercetare, în uzine dotate cu cea mai avansată tehnică etc.

Un element esențial al culturii care revine tot mai frecvent în atenția cercetătorilor, (nu numai a culturologilor, ci și a sociologilor) îl reprezintă limba. În studiul citat mai sus, specialiștii în acest domeniu — și nu numai ei — au posibilitatea să cunoască o serie de opinii pertinente privind locul și rolul limbii în societate. În acest context, considerăm îndreptățită părerea lui L. Korporowicz când susține că „fiecare limbă redă în mod diferit perceperea lumii care ne înconjoară. Ea efectuează aceasta printr-o terminologie specifică, aparte care reflectă ocupațiile și interesul manifestate de o societate dată” (p. 108).

Între funcțiile permanente ale limbii, în studiu sînt amintite, cu deplină temei, și acelea care constau în faptul că ele „categorisesc și ordonează toate fenomenele cele mai importante, din perspectiva unui grup dat” (p. 109).

Cercetările sociologice concrete demonstrează că „... gradul și natura interacțiunii limbii cu ansamblul acțiunilor sociale ale unui grup dat, indică o mare diferențiere... care decurge din locul și rolul, neuniforme ale limbii, în viața socială, a diferitelor grupuri” (p. 109).

Urmind firul logic al expunerii autorul precizează o idee deosebit de importantă, validată pe deplin de viață, de devenirea socială a unei colectivități umane sau a altuia: „factorii lingvistici ai dezvoltării” și condiționările lor sociologice. Cu alte cuvinte, pentru a decela corect locul și rolul limbii, în viața socială (a individului și a colectivității) trebuie cercetat temeinic modul cum „... diferite forme ale structurii sociale pun accentul pe diversele posibilități cuprinse în modurile de utilizare a limbii”, (p. 110).

Astfel, ansamblul relațiilor sociale conferă un rol important factorilor culturali și, mai precis, a relațiilor sociale care pot acționa — în sensul „valorizării” factorilor culturali, sau „blocaților”.

Pentru ilustrarea acestei idei, L. Korporowicz aduce în discuție rolul pe care-l joacă dansul, în unele colectivități tribale africane, precum și în colectivitățile industrializate și urbanizate din marile orașe (p. 110—111). În studiu sînt analizate și alte exemple, în vederea relevării ideii rolului diferențiat ce revine anumitor factori culturali în ansamblul relațiilor sociale.

În finalul studiului său, L. Korporowicz subliniază, cu deplină îndreptățire, rolul crescînd al culturii în viața individului și, prin el, a colectivității mai mici sau mai mari în care acesta se integrează. Realitatea cotidiană a zilelor noastre atestă orientarea tot mai hotărîtă a omului spre cultură, făuritoare — prin valorile ei — a aceluia „mediu interior al omului”, pe care fiecare ni-l dorim cît mai „înalț” sub aspect spiritual, validat integral prin comportamentul nostru civic cotidian, vis-a-vis de problemele care concurează la *elevarea* neostoită a individului, în universul *preocupărilor* umane, umanitare și umanizante, într-o epocă de răsruce în viața omenirii, cum este cea prezentă, pe care ne străduim să o depășim, înarmîndu-ne — *nu în ultimul rînd*, — cu învățămîntele pe care ni le pune la îndemînă CULTURA. Dar, pentru a le descifra, individul are nevoie de un „mediu interior” spiritual *fără precedent*, deoarece numeroase din problemele complexe pe care le are de rezolvat, sînt cu totul și cu totul fără precedent în istoria umanității.

Dr. Eugenia Ștefan

„The Quarterly Journal of Social Affairs”, vol. 2, 1986

Revista pe care o prezentăm pentru prima dată cititorilor din România este organul lui Social Affairs Committee, el însuși făcînd parte din The Economic and Social Research Council. A fost fondată în 1985, are 4 apariții anuale și tratează problemele cele mai actuale ale cercetării sociale, în strînsă legătură cu politica socială din Anglia.

Social Affairs Committee (președinte: Peter Collison; secretar: David Statt) se ocupă de dezvoltarea teoriei și cunoașterii sociale și identifică problemele sociale actuale, atît cele care se referă la schimbările sociale și economice profunde care au loc în Anglia, cît și la cele ce apar în alte țări. Mai aflăm din prospectul Comitetului că pentru a-și îndeplini obiectivele „cercetarea fundamentală este finanțată de Comitet în următoarele discipline tradiționale: sociologia, administrația socială, istoria socială, antropologia socială, psihologia socială și demografia. Comitetul a inventariat o serie de domenii ce urmează a fi studiate printre care: politica socială, îmbătrînirea demografică, familia, inegalitățile în ce privește sănătatea, problemele majore ale modificărilor sociale și ale vieții economice, precum și viitorul bunăstării”. La rîndul său, instituția tutelară — The Economic and Social Research Council — are drept obiectiv promovarea cercetărilor științifice sociale, în care scop incurajează și finanțează cercetarea în domeniul științelor sociale, acordă burse postuniversitare, efectuează cercetări în domeniul științelor sociale, consultații și difuzează informații privind științele sociale.

Numărul 3 al revistei este consacrat unei probleme speciale: viitorul bunăstării. Structura acestui număr este instructivă din punct de vedere al orientării și priorităților cerce-

tării sociale în Anglia, după cum aflăm din editorialul revistei, semnat de D. Statt, secretarul Comitetului.

Comitetul pentru problemele sociale, înființat în 1983, a găsit că cele mai actuale probleme ar fi: familia, îmbătrânirea demografică, inegalitățile în materie de sănătate și viață economică. Una din aceste probleme „Schimbarea socială și viața economică” a devenit o temă prioritară de cercetare, fiind finanțată cu 1,5 milioane lire sterline. O altă inițiativă a Comitetului este „Inițiativa privind viitorul bunăstării”, care îmbrățișează problemele familiei, inegalitățile în domeniul sănătății și asistenței sociale și procesul de îmbătrânire demografică.

Ambele teme de cercetare sînt prevăzute pînă în anul 1990. După afirmația lui D. Statt, rezultatele cercetărilor vor fi de mare folos practic pentru formularea și implementarea politicii sociale. Concluziile vor furniza o contribuție importantă la înțelegerea fundamentală a societății engleze (p. 169).

Fînd vorba de o cercetare (Inițiativa privind viitorul bunăstării) care se află la începutul ei Comitetul a hotărît să facă inventarul studiilor și cercetărilor privind bunăstarea, adresîndu-se unui număr de șapte specialiști recunoscuți care să întocmească materiale de sinteză pe principalele domenii, constituind conținutul numărului special al revistei. Ele sînt: *Istoria și viitorul bunăstării* (Pat Thane); *Ideologia și bunăstarea* (Albert Weale); *Politica socială comparativă* (Joan Higgins); *Familia, ocuparea forței de muncă și bunăstarea* (Leslie Rimmer); *Problemele furnizării serviciilor* (Gilbert Smith); *Privatizare și organizații voluntare* (Diana Leat) și *Încălăminte din S.U.A. pentru politica și cercetarea din Anglia privind asistența pe termen lung a persoanelor vîrstnice* (Bledwyn Davies). Autorii studiilor sînt profesori la diferite universități din Anglia.

Fiecare din cele șapte studii merită să fie prezentat pe larg; spațiul nu ne îngăduie decît scurte referiri la cîteva din ele.

Istoria și viitorul bunăstării ni se pare instructiv din mai multe puncte de vedere. În primul rînd, abordarea sociologică este însoțită de cea istorică — deziderat fundamental al științelor sociale în ultimele decenii. În al doilea rînd, studiul amintește ne arată idei și măsuri adoptate de-a lungul anilor care astăzi sînt uitate. Să mai adăugăm că optica istorică — așa cum rezultă din studiu — este ilustrată de analize longitudinale, nu numai intragenerationale ci și intergeneraționale. Un cîștig important al abordării istorice în științele sociale este evitarea unor studii paralele, repetate. „Există o anumită tendință — spune Thane — să se creadă — atunci cînd subiecte de cercetare ajung la modă — că nimic nu s-a făcut mai înainte. De exemplu, cercetarea gerontologică extensivă din anii 1950 are utilizări importante acum cînd cercetarea vîrstelor bătrîne a recăpătat actualitatea” (p. 172). Autorul mai atrage atenția asupra faptului că cercetarea istorică ne dă o reprezentare mai corectă a „normalității”. Discuțiile pasionante de astăzi pornesc de la ideea că „normalitatea” pentru Anglia înseamnă: folosirea deplină a forței de muncă, nivel scăzut al divorțialității, familie stabilă cu cei doi soți, rată redusă de activitate a femeilor mîritate, rată scăzută a criminalității, niveluri joase ale violenței în orașe și respect universal pentru forța polițienească. Istoria ne arată că lucrurile nu s-au petrecut întotdeauna așa.

Fînd vorba de viitorul bunăstării, autorul începe cu afirmația următoare: „Unul din puținele lucruri care este clar pentru viitorul imediat este faptul că nu se va înregistra o revenire rapidă către o utilizare deplină a forțelor de muncă. Chiar dacă economia britanică este într-adevăr la începutul unei importante redresări va fi necesar un timp considerabil pînă cînd toate persoanele astăzi utilizate parțial să poată fi reabsorbite de piața muncii; unele persoane nu vor mai fi utilizate deloc” (p. 173).

Printre cercetările inițiate în vederea cunoașterii efectelor șomajului asupra sănătății fizice și mentale se citează cercetarea longitudinală a lui Fox și Goldblatt (1982) și cea a Departamentului de psihologie socială și aplicată a Universității din Sheffield. Autorul atrage însă atenția asupra faptului că istoricii studiază relațiile dintre mortalitate, fertilitate și morbiditate, pe de o parte, și piața muncii în perioada interbelică, cu constatări foarte instructive. De pildă, s-a făcut afirmația că scăderea fertilității în perioada interbelică ar fi răspunsul la depresiunea economică; or, scăderea ei din anii 1960 s-a produs în condiții de avînt economic. Judecățile trebuie făcute — în special pentru demografie — pe termen lung. Winter, de pildă, demonstrează că șomajul nu a fost cauza hotărîtoare a fluctuațiilor mortalității infantile; aceasta a scăzut într-adevăr în perioadele cu cea mai înaltă rată de șomaj. „Influență semnificativă — subliniază el — a exercitat alimentația mamelor în generația anterioară; modul în care un copil de sex feminin este alimentat va afecta probabil, cu o generație mai tîrziu, capacitatea ei de a concepe, de a duce la bun sfîrșit sarcina, de a da naștere unui copil suficient de sănătos pentru a supraviețui în primii ani de viață” (p. 175). Rata șomajului și orice alt fenomen economic nu trebuie tratate ca variabile independente, iar mortalitatea și morbiditatea — ca variabile dependente. Pentru a înțelege „bunăstarea” trebuie să înțelegem mult mai multe lucruri despre societate.

Relațiile dintre alimentație, climă și indicatorii demografici au fost de asemenea studiate. Un studiu pe o perioadă mare de timp, începînd cu sfîrșitul secolului al XVIII-lea demonstrează

relația generală între schimbările economice și sănătate, în raport cu altitudinea. Într-adevăr altitudinea apare ca un indicator sensibil al standardelor alimentare fiind probabil cea mai concretă expresie a sănătății. Cercetarea socială reține că un domeniu prioritar este situația alimentară a șomerilor în prezent și în viitor. Intervenția medicală se pare că nu a avut un efect atât de important asupra mortalității, cu excepția unor cazuri, cum au fost utilizarea sulfamidelor și a chimioterapiei.

Cercetarea social-istorică s-a ocupat și cu problema îmbătrînirii demografice a populației, sub raportul cheltuielilor publice și private făcute pentru persoanele vârstnice. Reproducăm o caracterizare făcută de Thane. „În general, oamenii de știință sociali acordă prea puțină atenție structurii pe vârstă care este o dimensiune semnificativă în gradul cel mai înalt al structurii sociale. . . . Se face afirmații neraționale în discuțiile publice că persoanele care au ajuns la pensionare reprezintă automat o sarcină negativă pentru societate. Dar ar trebui să se estimeze în timp volumul costurilor comunității de pe urma creșterii numărului persoanelor vârstnice și măsura în care ele sînt compensate de costurile reduse pentru întreținerea celor tineri și de asemenea contribuția pozitivă pe care vîrstnicii o aduc economiei sub forma serviciilor plătite și gratuite” (p. 178). Este de remarcă că studiile privind îmbătrînirea au început să se multiplice în rîndul istoricilor, sociologilor și antropologilor, cărora li se adaugă gerontologii”.

De altfel, cercetări de acest gen au o veche tradiție în Anglia, autorul citind Raportul Comisiei Regale privind Legea săracilor din 1832.

Un alt domeniu abordat de istorici și sociologi este cel al familiilor și gospodăriilor. Studii recente ajung la concluzia surprinzătoare că structura familiei și gospodăriei din Anglia s-a schimbat foarte puțin. Diversele „crize” ale familiei, cum se afirma frecvent, nu au avut loc în trecut. „Mărimea familiei — arată studiile istorice — este mult mai constantă, în ultimele 2—3 secole decît s-ar fi putut crede intuitiv și aceasta datorită modelelor în schimbare ale mortalității copiilor și adulților, precum și ale vîrstei mai tîrzii la care copiii părăsesc casa părinților” (p. 183). Perspectiva pe termen foarte scurt poate să ducă la o interpretare distorsionată a sprîjinului pe care relațiile de rudenie îl acordă în cadrul bunăstării”. „Realitatea istorică nu sprijină convingerea că familia se modifică dramatic” (p. 184). Familia cu un părinte și alte fenomene sînt aproximativ aceleași ca în urmă cu un secol.

Interesante considerații se fac în legătură cu asistența organizată pe baze obștești, cu o lungă tradiție în Anglia. „De vreme ce serviciile obștești (de bună voie) sînt încurajate în școli și sînt adinec înrădăcinate în cultura noastră nu este deloc evident că propensiunea pentru ele va scădea în viitor” (p. 191). Thane își încheie studiul cu remarcă că noile cercetări trebuie să includă în modelele lor privind bunăstarea, istoria atitudinilor, a aspirațiilor și a experiențelor întregii varietăți de grupe etnice în Anglia.

Studiul *Familia, utilizarea forței de muncă și bunăstarea*, semnat de Lesley Rimmer (Centrul de Studii privind politica familială din Londra) începe cu enumerarea cercetărilor ce se fac în Anglia pe tema bunăstării, saluînd coordonarea riguroasă a acestora ca „singura modalitate de a strînge legăturile existente în cadrul comunității științifice și de a împiedica pe unii cercetători să redescopere roata” p. (244). Autoarea examinează în special două probleme ale situației femeii în raport cu gradul de utilizare: a. capacitatea femeii de a-și asigura venitul pentru ea și copii, în cazul divorțului, separării și văduviei; b. deprofesionalizarea femeii în perioadă perinatală, mai cu seamă în legătură cu trecerea la munca cu orar redus. „Una din consecințele majore ale divorțului sau separării pentru femei (și pentru copiii lor) este reducerea substanțială a venitului, ceea ce nu se întîmplă în mod obișnuit cu bărbații” (p. 247). Cîi privește descalificarea și deprofesionalizarea, legate de părăsirea temporară a locului de muncă din cauza nașterii și creșterii copiilor, consecințele cele mai catastrofale se înregistrează în rîndul femeilor cu studii superioare. Pierderea este, evident, și pentru societate. Autoarea examinează pe rînd: șomajul în familii (peste o jumătate de milion de copii în Anglia trăiesc în familii în care capul familiei este șomer de peste doi ani), problema modificărilor familiei (dacă divorțabilitatea rămîne la nivelul ei actual foarte ridicat atunci o căsătorie din trei se va termina cu divorț), problema îmbătrînirii populației, problema copiilor după divorțul părinților, problema serviciilor, a ciclului vieții și a veniturilor, precum și alte probleme. Se pledează pentru cercetări longitudinale, dar sub forma de „istorie a vieții” și de „anamneză”.

Studiul prof. Bledwyn Davies se ocupă de experiența americană în domeniul asistenței acordate pe termen lung, populației vîrstnice, cu sublinierea acelor aspecte care prezintă interes pentru politica și cercetarea din Anglia.

Toate cele șapte studii din numărul special al lui „The Quarterly Journal of Social Affairs” sînt pline de sugestii și învățăminte pentru cercetătorii în domeniul științelor sociale. Din rîndul acestora vom reține: identificarea corectă a problemelor reale, fixarea priorităților de cercetare, eșalonarea judicioasă în timp, investigarea exhaustivă a studiilor efectuate înainte de a lansa o nouă cercetare, coordonarea cercetărilor, difuzarea promptă a rezultatelor cercetărilor. Se cere subliniat faptul că cercetările amintite, fiind din domeniul științelor sociale, au o finalitate practică clară: aceea de a fi utile măsurilor de politică socială.

Prof. dr. Viodimir Trtbić